

SERIA MONOGRAFII NAUKOWYCH UNIWERSYTETU ZIELONOGÓRSKIEGO

SCRIPTA HUMANA

VOL. 19

MIĘDZY NOSTALGIĄ A TRAUMĄ.
Współczesna poezja o tematyce kresowej

REDAKCJA NAUKOWA

Dorota Kulczycka, Leszek Jazownik

Uniwersytet Zielonogórski

A detailed black and white illustration of a war-torn city. In the foreground, two soldiers in military uniforms are shown; one is aiming a rifle. The background features a large, ornate classical building with a pediment and columns, and a castle with towers on a hill. The scene is filled with smoke and the ruins of buildings, suggesting a recent conflict.

SERIA MONOGRAFII NAUKOWYCH
Uniwersytetu Zielonogórskiego

/

**Scripta
Humana
Vol. 19**

KOLEGIUM REDAKCYJNE

Dorota Kulczycka (redaktor naczelny), Wolfgang Brylla (zastępca redaktora naczelnego),
Urszula Gołębiowska, Sławomir Kufel, Małgorzata Łuczyk, Magdalena Steciąg, Paweł Zimniak

RADA REDAKCYJNA SERII

Magda Mansour Hasabelnaby (Egipt), Karel Komárek (Czechy), Vyacheslav Nikolaevich Krylov (Rosja),
Leszek Libera, Jarosław Ławski, Piotr Michałowski, Małgorzata Mikołajczak,
Laura Quercioli Mincer (Włochy), Alexander Wöll (Niemcy)

RECENZENT TOMU

Czesław Partacz

W serii ukazały się:

- Interpretacje i reinterpretacje*, red. D. Kulczycka, M. Mikołajczak, Zielona Góra 2013 (t. 1)
Historia i historie, red. D. Kulczycka, R. Szyber, Zielona Góra 2014 (t. 2)
Eugeniusz Sue. Życie – twórczość – recepcja, red. D. Kulczycka, A. Narolska, Zielona Góra 2014 (t. 3)
„Obcy świat” w dyskursie europejskim, red. N. Bielniak, D. Kulczycka, Zielona Góra 2015 (t. 4)
Kryminał. Między tradycją a nowatorstwem, red. M. Ruszczyńska, D. Kulczycka, W. Brylla, E. Gazdecka,
Zielona Góra 2016 (t. 5)
Literatura a film, red. D. Kulczycka, M. Hernik-Młodzianowska, Zielona Góra 2016 (t. 6)
American Literature and Intercultural Discourses, red. A. Łobodziec, I. Filipczak, Zielona Góra 2016 (t. 7)
Kultura nie tylko literacka. W kręgu myśli Karola Wojtyły – Jana Pawła II, cz. 1, red. E. Bednarczyk-Stefaniak,
A. Seul, Zielona Góra 2017 (t. 8)
Kryminał. Okna na świat, red. M. Ruszczyńska, D. Kulczycka, W. Brylla, E. Gazdecka, Zielona Góra 2016 (t. 9)
Kultura nie tylko literacka. W kręgu myśli Karola Wojtyły – Jana Pawła II, cz. 2, red. D. Kulczycka, A. Seul,
Zielona Góra 2018 (t. 10)
Kobiety-pisarki, kobiety-bohaterki, red. N. Bielniak, A. Urban-Podolan, Zielona Góra 2019 (t. 11)
From Essentialism to Choice: American Cultural Identities and Their Literary Representations, red. A. Ło-
bodziec, B.N. Fondo, Zielona Góra 2018 (t. 12)
Ze srebrnego ekranu na papier... Ślady sztuki filmowej w literaturze, red. D. Kulczycka, Zielona Góra
2018 (t. 13)
Modernism Re-visited, red. U. Gołębiowska, M. Kubasiewicz, Zielona Góra 2019 (t. 14)
Liminality and Beyond: Conceptions of In-betweenness in American Culture and Literature, red. A. Mobley,
B.N. Fondo, J. Filipczak, Zielona Góra 2020 (t. 15)
Na ścieżkach biografii i autobiografii, red. A. Seul, Zielona Góra 2021 (t. 16)
Świat Kresów Wschodnich w literaturze i w przekazach historycznych, red. E. Brzezińska, M. Jazownik,
L. Jazownik, Zielona Góra 2021 (t. 17)
*Mickiewicz i jego dziedzictwo. W 200. rocznicę wydania *Ballad i romansów**, red. naukowa D. Kulczycka,
M. Ruszczyńska, Zielona Góra 2023 (t. 18)

KSIĄŻKA ZOSTAŁA WYDANA PRZY WSPARCIU

Jego Magnificencji Rektora UZ Wojciecha Strzyżewskiego
Przewodniczącego Rady Dyscypliny Naukowej Literaturoznawstwo UZ Pawła Zimniaka
Dyrektora Zespołu Edukacyjnego nr 6 w Zielonej Górze-Przylepie Marcina Płokity

STARANIEM I NAKŁADEM JEDNOSTEK

Uniwersytetu Zielonogórskiego
Wydziału Humanistycznego
Instytutu Filologii Germańskiej
Instytutu Filologii Polskiej
Instytutu Neofilologii

SERIA MONOGRAFII NAUKOWYCH
Uniwersytetu Zielonogórskiego

/
**Scripta
Humana
Vol. 19**

Zielona Góra 2025

Między nostalgią a traumą

Współczesna poezja o tematyce kresowej

Redakcja naukowa
Dorota Kulczycka
Leszek Jazownik

RADA WYDAWNICZA
Mariusz Naczk (*przewodniczący*), Paweł Andrzejewski, Andrzej Bisztyga,
Bogumiła Burda, Joanna Dec-Pietrowska, Beata Gabryś, Mariusz Jenek,
Aleksandra Kruk, Franciszek Runiec (*sekretarz*)

RECENZJA
Czesław Partacz

PROJEKT TYPOGRAFICZNY
Anna Strzyżewska

REDAKCJA
Izabela Bednarz

SKŁAD
Elżbieta Kościarńska

PROJEKT OKŁADKI
Grzegorz Kalisiak, Anna Strzyżewska

Na okładce wykorzystano kolaż Joanny Jazownik:
fragment obrazu Wojciecha Kossaka *Orleńta lwowskie* (1927)
oraz widoki Opery Lwowskiej i zamku w Kamieńcu Podolskim.

© Copyright by Uniwersytet Zielonogórski
Zielona Góra 2025

ISBN 978-83-7842-583-0
ISSN 2657-5906
DOI <https://doi.org/10.59444/uz.9788378425830>

OFICyna WYDAWNICZA UNIWERSYTETU ZIELONOGÓRSKIEGO
65-246 Zielona Góra, ul. Podgórna 50, tel. (68) 328 78 64
www.ow.uz.zgora.pl, sekretariat@ow.uz.zgora.pl

Pamięci Księdza Tadeusza Isakowicza-Zaleskiego

SPIS TREŚCI

Wstęp	11
-------------	----

WOKÓŁ POEZJI STANISŁAWA SROKOWSKIEGO

Stanisław Srokowski

Wiersz narracyjny a poezja nowego wyrazu	19
--	----

Maria Jazownik, Leszek Jazownik

Modele poezji w wierszach Stanisława Srokowskiego o tematyce kresowej	55
---	----

GRANICE CIERPIENIA

Anna Łozowska-Patynowska

Dziecko i „wrażliwy dorosły” w lirycznych relacjach Doroty Combrzyńskiej- -Nogali i Stanisława Srokowskiego o dawnym pograniczu	89
--	----

Lucyna Kulińska

Lament osieroconego dziecka. Trauma po zbrodni wołyńsko-małopolskiej	117
--	-----

POEZJA ZYGMUNTA JANA RUMLA – RAZ JESZCZE O ROMANTYZMIE

Dorota Kulczycka

Echa romantyzmu w poezji Zygmunta Jana Rumla	129
--	-----

„INNE KRESY” – ORAWA I PAMIĘĆ KRESÓW ZA GRANICĄ

Anna Mlekodaj

O szczególnym przypadku kresowości i jego literackiej manifestacji (na przykładzie Orawy)	165
--	-----

Włodzimierz Osadczy

Marian Hemar: kustosz tradycji polskiego Lwowa w Londynie	181
---	-----

WYŚPIEWAĆ HISTORIĘ

Maria Jazownik, Leszek Jazownik

Historia i pamięć w pieśni Lecha Makowieckiego <i>Wołyń 1943</i> . Analiza utworu i jego politycznego kontekstu	197
--	-----

Dorota KulczyckaO Krzysztofie Kołtunie i jego *Wołyńskiej litanii*.

Nie-miejsca – nie-obrazy – nie-pamięć? 231

WSPOMNIENIE

Ksiądz Tadeusz Isakowicz-Zaleski w Zielonej Górze. Wspomnienie (Maria i Leszek Jazownikowie) 259

ANEKS

Głosy z zewnątrz (Donata Wolska, Zbigniew Bałdyga, Magdalena Kulczyk) 267

Noty o Autorach 275**Spis ilustracji** 279**Indeks osób** 281

TABLE OF CONTENTS

Introduction	11
AROUND STANISŁAW SROKOWSKI'S POETRY	
Stanisław Srokowski Narrative Poem and Poetry of the New Expression	19
Maria Jazownik, Leszek Jazownik Models of Poetry in Stanisław Srokowski's Poems about the Eastern Borderlands of the Second Polish Republic	55
THE LIMITS OF SUFFERING	
Anna Łozowska-Patynowska The Child and the 'Sensitive Adult' in Dorota Combrzyńska-Nogala's and Stanisław Srokowski's Lyrical Accounts of the Borderland	89
Lucyna Kulińska The Lament of an Orphaned Child. Trauma after the Volhynian-Lesser Poland Massacre	117
ZYGMUNT JAN RUMEL'S POETRY – ONCE AGAIN ABOUT ROMANTICISM	
Dorota Kulczycka Echoes of Romanticism in the Poetry of Zygmunt Jan Rumel	129
'OTHER BORDERLANDS' – ORAVA AND THE MEMORY OF THE BORDERLANDS ABROAD	
Anna Mlekođaj On the Special Case of the Borderland and its Literary Manifestation (on the Example of Orava)	165
Włodzimierz Osadczy Marian Hemar: Custodian of the Traditions of Polish Lviv in London	181
TO SING HISTORY	
Maria Jazownik, Leszek Jazownik History and Memory in Lech Makowiecki's Song <i>Wołyń 1943</i> . Analysis of the Work and its Political Context	197

Dorota KulczyckaOn Krzysztof Kołtun and His *Volhynian Litany*.

Non-places – Non-images – Non-memory? 231

MEMORY

Priest Tadeusz Isakowicz-Zaleski in Zielona Góra: A Memory (Maria and Leszek Jazownik)

259

ANNEX

Voices 'From Without' (Donata Wolska, Zbigniew Bałdyga, Magdalena Kulczyk) 267

Biographical Entries 275**Table of Figures** 279**Index** 281

WSTĘP

Tytuł książki oddawanej do rąk Czytelnika ma charakter nieprzypadkowy. W powojennej poezji o tematyce kresowej systematycznie przewijają się dwa fundamentalne tematy – nostalgia i trauma. Uczucie żalu po stracie kresowej ojczyzny stało się, choćby w twórczości wieszczów narodowych, doniosłym motywem już w czasach Wielkiej Emigracji. Po II wojnie światowej, kiedy Polska utraciła Kresy Wschodnie, wśród ekspatriantów – zmuszonych do opuszczenia ziem, za które przelewali krew obrońcy wiary w husarskich zbrojach, powstańcy styczniowi, legioniści Józefa Piłsudskiego, Orłęta Lwowskie i żołnierze Błękitnej Armii generała Józefa Hallera – uczucie nostalgii odżyło ze zdwojoną siłą. Towarzyszy mu idealizacja utraconej ojczyzny, prowadząca do ukształtowania się obrazu Kresowej Arkadii. Idealizacja ta ma charakter wielowymiarowy. Poddana została jej kresowa przyroda, ukazywana jako niezmiernie bujna, nieco dzika, ale pełna niepowtarzalnego czaru i romantyzmu. Idealizacji został poddany także obraz życia codziennego. Jest on na wskroś idylliczny, dzięki czemu utwierdza przekonanie, iż na Kresach wielokulturowa społeczność przez wiele pokoleń żyła spokojnie i szczęśliwie, w harmonii i zgodzie. Charakteru wręcz mitologicznego nabiera historia ziem kresowych. Ziemie te ukazywane są jako miejsce wielowiekowych zmagania o wolność i niepodległość Rzeczypospolitej oraz jako teren realizowania dziejowej misji Polski, stanowiącej przedmurze chrześcijaństwa.

Na przeciwnym biegunie wobec nostalgii za Kresową Arkadią sytuuje się uczucie traumy wojennej, spowodowanej hitlerowską eksterminacją, bolszewickim terrorem oraz banderowskim ludobójstwem. Trauma okazała się tym większa, że przesiedleńcy ze Wschodu, poddani opresji, byli zmuszani do wymazania z pamięci swych tragicznych doświadczeń wojennych, jak też do zapomnienia o swych kresowych korzeniach. Dla ograbionych z materialnego i duchowego dziedzictwa, skazanych przez władze komunistyczne na milczenie i emigrację wewnętrzną, a następnie zdradzonych przez okragłostołowe elity, częstokroć jedynym powiernikiem była poezja. Stała się też główną skarbnicą myśli twórców wywodzących się wprawdzie z innych regionów kraju, ale refleksyjnie odnoszących się do historii własnego Narodu i z empatią patrzących na wojenne oraz powojenne doświadczenia Kresowian.

Współczesna liryka o tematyce kresowej jest raczej mało znana szerszemu gronu Czytelników. Rzadko też bywa przedmiotem naukowej refleksji. Książkę wydawaną w 80. rocznicę wypędzeń ludności kresowej traktujemy jako formę rekonesansu w tej dziedzinie. Zgromadzone tu artykuły ujęte zostały w pięć rozdziałów i dopełnione *Wspomnieniem i Aneksem*.

W rozdziale pierwszym, zatytułowanym *Wokół poezji Stanisława Srokowskiego*, zestawione zostały dwa spojrzenia na twórczość liryczną pisarza znanego głównie z prozy, która stała się kanwą filmu Wojciecha Smarzowskiego *Wołyń*. Stanisław Srokowski w artykule *Wiersz narracyjny a poezja nowego wyrazu* przedstawia tę twórczość z perspektywy autorskiej. Ukazuje swą artystyczną drogę i zmagania z materią słowa w poszukiwaniu środków, które będą w stanie najsugestywniej wyrazić jego przedwojenne i wojenne przeżycia i doświadczenia. Autor podkreśla, że w swoich ostatnich książkach poetyckich starał się ukazać piękno i tragizm polskich Kresów oraz lęki współczesnego człowieka i dramat dzisiejszej kultury za pomocą rozmaitych konstrukcji metaforycznych. W przekonaniu poety metafory to „znaki orientacyjne dla liryki nowego wyrazu”, tj. liryki stanowiącej awangardę poetycką początku XXI wieku, przeciwstawiającą się tendencjom do prozaizacji i banalizacji poezji.

Z odmiennej, zewnętrznej perspektywy twórczość wrocławskiego poety przedstawiają Maria i Leszek Jazownikowie w artykule *Modele poezji w wierszach Stanisława Srokowskiego o tematyce kresowej*. Autorzy, próbując przybliżyć Czytelnikowi cechy warsztatu twórczego poety, wskazali pewne zbieżności tego warsztatu z dobrze znanymi stylami i konwencjami poetyckimi. W twórczości Stanisława Srokowskiego wyodrębnili cztery modele kształtowania poezji: poezję stylizowaną na teksty folklorystyczne, poezję erudycyjną, poezję lingwistyczną oraz poezję „ściśniętego gardła”. Wykorzystanie przez artystę zróżnicowanych modeli poezji świadczy o tym, że z poetyckim przekazem nostalgii za utraconą ojczyzną oraz traumy spowodowanej banderowskim okrucieństwem stara się on dotrzeć zarówno do zwolenników liryki tradycyjnej, jak też nowoczesnej, w tym awangardowej.

Kolejny rozdział książki, zatytułowany *Granice cierpienia*, przynosi teksty poświęcone kwestii nieodwracalności traumatycznych doświadczeń ludobójstwa i wypędzenia, rzutujących na późniejsze życie ocalonych. Anna Łozowska-Patynowska w artykule *Dziecko i „wrażliwy dorosły” w lirycznych relacjach o dawnym pograniczu Doroty Combrzyńskiej-Nogali i Stanisława Srokowskiego* poddaje refleksji problem pamięci kresów południowo-wschodnich w wybranych dziełach obojga wskazanych twórców. Jak pisze badaczka, Dorota Combrzyńska-Nogała w lirycznych fragmentach książki *Wysiedleni* (2022) przedstawia doświadczenie wojny i ekspatriacji z perspektywy dziecięcej wrażliwości, Stanisław Srokowski zaś w zbiorach poetyckich: *Świadectwo urodzenia* (1981), *Zjadanie* (1985), *Ciszo, milcz! Bólu, mów!* (2021), *I otworzę wasze ogrody* (2022) oraz

Ciemne wzgórza Arkadii (2022) poszukuje sensu traumatycznych dziecięcych przeżyć utrwalonych w pamięci dorosłego. Autorka artykułu zwraca uwagę m.in. na możliwość „przepracowania” za pośrednictwem liryzmu – zarówno przez dziecko, jak i przez dorosłego – doświadczenia cierpienia i dezintegracji świata.

We wspomnianym rozdziale został również zamieszczony artykuł Lucyny Kulińskiej *Lament osieroconego dziecka. Trauma po zbrodni wołyńsko-małopolskiej*. Badaczka relacji polsko-ukraińskich pochyliła się nad samorodną twórczością świadków i ocalałych z banderowskiego ludobójstwa. Zaprezentowała trzy utwory poetyckie: jeden, powstały bezpośrednio po napadzie na Polaków mieszkających w pewnej wsi dawnego województwa lwowskiego, stanowi wstrząsającą wierszowaną relację z przepełnionego okrucieństwem wydarzenia; dwa inne, napisane przez ekspatriantów, mówią o niedających się zagoić ranach psychicznych zadanych przez zbrodniarzy, a także o pełnym nostalgii pragnieniu powrotu na ziemię ojców. Prezentacji wierszy towarzyszy komentarz historyczny, uwydatniający takie kwestie, jak m.in.: źródła i charakter ukraińskiego faszyzmu, wpływ przeżyć wojennych i powojennych na morale polskiego społeczeństwa, przemilczanie oraz fałszowanie historii w Polsce i na Ukrainie.

Trzeci rozdział książki, zatytułowany *Poezja Zygmunta Jana Rumla – raz jeszcze o romantyzmie*, został poświęcony twórczości tragicznego poety-żołnierza, zwolennika harmonijnego współżycia Polaków i Ukraińców, który stał się ofiarą Ukraińskiej Powstańczej Armii. Dorota Kulczycka w artykule *Echa romantyzmu w poezji Zygmunta Jana Rumla* ukazała podobieństwo losu wołyńskiego twórcy do życiorysów romantycznych poetów oraz bohaterów literackich, w szczególności zaś przedstawiła liczne powinowactwa jego poezji z tradycją romantyczną. Zygmunt Rumel jawi się w interpretacjach badaczki jako erudyta, prowadzący finezyjną grę z tradycją literacką na płaszczyźnie ideowej i artystycznej. Autorka omówiła nawiązania (czasami polemiczne) poety do twórczości przedstawicieli romantycznej „szkoły ukraińskiej”, do poezji Adama Mickiewicza, Juliusza Słowackiego i Cypriana Norwida, a także liryki insurekcyjnej. Wskazała też na atrakcyjność spuścizny romantycznej dla poetów czasu wojny i okupacji: „[...] bez romantyzmu nie byłoby «Rumla», przynajmniej takiego, jakiego dziś mamy. Ale dzięki niemu, tak jak dzięki Tadeuszowi Gajcemu czy Krzysztofowi Kamilowi Baczyńskiemu, romantyzm polski zyskał [...] swoje znaczące przedłużenie”.

Czwarty rozdział prezentowanej książki zbiorowej nosi tytuł „*Inne Kresy*” – *Orawa i pamięć Kresów za granicą*. Anna Mlekodaj w artykule *O szczególnym przypadku kresowości i jego literackiej manifestacji (na przykładzie Orawy)* podnosi ważny problem natury metodologicznej, dotyczący zakresu znaczeniowego pojęcia ‘kresy’: „Kresy, pisane wielką literą, stały się synonimem utraconych ziem za wschodnią granicą. Tymczasem jednak istniały także kresy, które należy rozpatrywać w nieco szerszym znaczeniu. Tworzą je wszelkie tereny pograniczne, na których dokonywała się interferencja

kultur, wyznań i języków”. Autorka podkreśla, że już w XIX wieku mówiono o kresach zachodnich i północnych, w dwudziestoleciu międzywojennym zaś również o kresach południowych. Przyjmując takie założenia, poddaje refleksji badawczej poezję ludową polskiej Orawy w kontekście trudnej i złożonej historii regionu (zwłaszcza jej aspektów politycznego, językowego i kulturowego) oraz doświadczenia jej mieszkańców. Orawska kresowa tożsamość manifestuje się w poezji poprzez posługiwanie się gwarą oraz wykorzystanie takich motywów, jak zwłaszcza: doświadczenie traumy i poczucie krzywdy, silna świadomość wspólnoty regionalnej, wierność ojcowiznie i tradycji, kult pracy na roli, przywiązanie do wiary katolickiej.

Z kolei Włodzimierz Osadczy w artykule *Marian Hemar: kustosz tradycji polskiego Lwowa w Londynie* kreśli wizerunek „barda polskiego Lwowa” i mistrza polskiego kabaretu, a przy tym Polaka z wyboru, który swą polskość manifestował nie tylko twórczością artystyczną, lecz również udziałem w walkach o granice wschodnie odradzającego się państwa polskiego oraz żołnierską służbą w Karpackiej Brygadzie w okresie II wojny światowej. Autor podkreśla, że Marian Hemar należy do społeczności żydowskiej, która wniosła wielki wkład w życie naukowe, polityczne i artystyczne przedwojennego wielokulturowego Lwowa. Przedmiotem szczególnej uwagi badacza jest twórczość literacka Hemara z okresu londyńskiego (1942-1972), przeniknięta bólem i nostalgią z powodu rozłąki z ukochanym miastem, a także z powodu postępującej jego sowietyzacji i depolonizacji. Poeta na emigracji stał się kustoszem pamięci o polskim Lwowie. W swoich utworach przypominał miejsca i krajobrazy lwowskie: Teatr Wielki i Wysoki Zamek z Kopcem Unii Lubelskiej, pomniki i świątynie, kawiarnie i cukiernie, ulice i place. Przywoływał także miejsce szczególne – Cmentarz Obrońców Lwowa, żywiąc nadzieję, że ofiara Lwowskich Orłąt nie była daremna i że dzięki niej Miasto Zawsze Wierne powróci kiedyś na mapę Polski.

Autorzy artykułów zamieszczonych w piątym i zarazem ostatnim rozdziale publikacji, zatytułowanym *Wyśpiewać historię*, przedmiotem swej refleksji uczynili utwory funkcjonujące w szerszym odbiorze społecznym nie tylko jako przekazy poetyckie, lecz również (a może nawet zwłaszcza) muzyczne. Maria i Leszek Jazownikowie w artykule *Historia i pamięć w pieśni Lecha Makowieckiego „Wołyń 1943”*. *Analiza utworu i jego politycznego kontekstu* zajęli się interpretacją utworu bardzo popularnego od czasu jego publikacji na płycie *Patriotyzm* (2011) nie tylko w środowisku kresowym. Ballada Lecha Makowieckiego bowiem, upamiętniająca ofiary ukraińskich nacjonalistów, mówi także o dokonującym się współcześnie rugowaniu pamięci o ludobójstwie wołyńsko-małopolskim. W artykule zostały ukazane walory ideowe i artystyczne ballady, przejawiające się m.in. w bogatej symbolice i obrazowaniu o silnym ładunku emocjonalnym, kunsztownej kompozycji oraz przemyślanej płaszczyźnie wersyfikacyjno-prozodyjnej, na której zauważalne jest nawiązanie do układu rytmicznego pieśni *Żal za Ukrainą*

(znanej też pod tytułem *Hej, sokoły*). Ponadto został przywołany kontekst polityczny funkcjonowania utworu, ze względu na który utwór ten jest wyjątkowo aktualny.

Szczególnego rodzaju związki z muzyką łączy twórczość Krzysztofa Kołtuna, chełmskiego poety, któremu Dorota Kulczycka poświęciła artykuł *O Krzysztofie Kołtunie i jego „Wołyńskiej litanii”*. *Nie-miejsca – nie-obrazy – nie-pamięć? Wołyńska litania* (wyd. 2001, 2012) wykonywana była bowiem przez różne chóry, a jej fragmenty Krzesimir Dębski włączył do swej kompozycji zatytułowanej *Litania Wołyńska*, zaprezentowanej w kościele św. Brygidy w Gdańsku w 80. rocznicę Krwawej Niedzieli. Jak pisze badaczka, utwór Krzysztofa Kołtuna – podobnie jak cała jego bogata twórczość liryczna i dokumentarna – jest przepelniony nostalgią za utraconym światem Kresów, którego istotnym elementem była pobożność maryjna. Wykorzystując formułę litanii, poeta wyraził żarliwą wiarę w opiekę Matki Bożej, Jezusa i świętych patronów Kresów. Stworzył zarazem mającą wielki walor poznawczy „kronikę historyczną kresów wschodnich naznaczonych żywą obecnością Maryi” oraz swoisty „album ikon wołyńskich”. Przywołał miejsca fizycznie unicestwione, nieobecne na mapach („nie-miejsca”), przypomniał bezpowrotnie zaginione wizerunki Maryi („nie-obrazy”), a motywowanej polityczną poprawnością niechęci do historii i tradycji („nie-pamięci”) przeciwstawił przeświadczenie o wartości i mocy pamięci.

Na końcu prezentowanej publikacji zamieściliśmy wspomnienie o księdzu Isakowiczu-Zaleskim, którego pamięci dedykujemy ten tom, a także *Aneks* zawierający wypowiedzi Gości konferencji *Między nostalgią a traumą. Współczesna poezja kresowa* (Zielona Góra, 9.10.2024). Bardzo dziękujemy Państwu Donacie Wolskiej, Magdalenie Kulczyk oraz Zbigniewowi Bałdydze za miłe uwagi o konferencji oraz za autentyczne zaangażowanie w popularyzację wiedzy o Kresach.

Symposium, którego owocem jest niniejsza praca, odbyło się z inspiracji pisarza i poety Stanisława Srokowskiego, który zaszczycił nas swoim uczestnictwem w obradach. Serdecznie dziękujemy wszystkim Prelegentom za udział w konferencji, a także osobom, które wsparły przedsięwzięcie finansowo – Jego Magnificencji Rektorowi Uniwersytetu Zielonogórskiego prof. Wojciechowi Strzyżewskiemu oraz Dyrektorowi Zespołu Edukacyjnego nr 6 w Zielonej Górze mgr. Marcinowi Płokicie. Wdzięczność okazujemy również Recenzentowi, znawcy problematyki kresowej – prof. Czesławowi Partaczowi z Koszalina.

Redaktorzy